

БЕЗПЕКА ГРОМАДЯН В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО НАСИЛЛЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

SECURITY OF CITIZENS IN THE CONDITIONS OF ARMED VIOLENCE AND INFORMATIONAL AGGRESSION OF RUSSIA AGAINST UKRAINE

Статтю присвячено розкриттю сутності поняття безпеки громадян в умовах збройного насилля та інформаційної агресії РФ проти України.

Встановлено, що безпека громадян – це складне інтегративне поняття, що включає в себе різні аспекти безпеки в контексті багатомірного існування окремого громадянина як людини (особи) та особистості (індивідуальності).

Досліджено співвідношення різних «ролей» громадянина як людини і особистості, які мають свою специфіку: людина – це біосоціальна категорія, що визначає належність живої істоти до людського роду та людського суспільства; особистість – це психологічна категорія, соціально зумовлена динамічна єдність індивідуальних і психологічних якостей людини, що є основою і вектором її соціалізації (успішної / неуспішної) протягом життя під впливом соціальних мега-, макро-, мезо-, мікрочинників.

З'ясовано, що безпека людини – це стан фізичної, майнової, соціальної (матеріальної) захищеності (гарантованості) від небезпек, інтегрований виразник реалізації її прав і свобод.

Безпека особистості – стан задоволеності людини від можливості реалізації потреб різного рівня (від базових фізіологічних і безпеки до найвищих в самоактуалізації і само-реалізації) на основі внутрішньої і зовнішньої гармонії та впевненості в майбутньому, що забезпечує успішний взаєморозвиток особистості й соціуму та прогрес суспільства. Безпека громадян як інтегроване поняття означає стан задоволеності людини від можливості реалізації потреб різного рівня, конституційних прав і свобод.

Доведено, що в умовах збройного насилля та інформаційної агресії РФ проти України держава не змогла виконати свій конституційний обов'язок щодо забезпечення реалізації потреб різного рівня, прав і свобод громадян. Це стало поштовхом для запровадження в Україні європейських підходів щодо забезпечення безпеки громадян та створення умов для їх успішного розвитку і самореалізації як в умовах війни, так і повільного відновлення країни у прогресивній світовій спільноті.

Ключові слова: безпека громадян, безпека людини, безпека особистості, збройне насилля, інформаційна агресія, Україна.

The article is devoted to revealing the essence of the concept of citizen security in the conditions of armed violence and informational aggression of the Russian Federation against Ukraine.

It has been established that the security of citizens is a complex integrative concept that includes various aspects of security in the context of the multidimensional existence of an individual citizen as a person and personality (individuality). The relationship between the various "roles" of a citizen as a person and an individual, which have their own specifics, has been studied: a person is a biosocial category that determines the belonging of a living being to the human race and human society; personality is a psychological category, a socially determined dynamic unity of individual and psychological qualities of a person, which is the basis and vector of his socialization (successful / unsuccessful) during life under the influence of social mega-, macro-, meso-, micro-factors.

It has been found that human security is a state of physical, property, social (material) protection (guarantee) against dangers, an integrated expression of the realization of his rights and freedoms.

Personal security is a state of human satisfaction with the ability to realize needs of various levels (from basic physiological and safety to the highest in self-actualization and self-realization) based on internal and external harmony and confidence in the future, which ensures the successful mutual development of the individual and society and the progress of society.

Security of citizens as an integrated concept means a state of human satisfaction with the ability to realize needs of various levels, constitutional rights and freedoms.

It has been proven that in the conditions of armed violence and informational aggression of the Russian Federation against Ukraine, the state was unable to fulfill its constitutional obligation to ensure the implementation of the needs, rights and freedoms of citizens at various levels. This became the impetus for the introduction in Ukraine of European approaches to ensuring the safety of citizens and creating conditions for their successful development and self-realization both in the conditions of war and post-war recovery of the country in the progressive world community.

Key words: citizen security, human security, personal security, armed violence, informational aggression, Ukraine.

УДК 37.013.42

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/73.46>

Курило В.С.,

докт. пед. наук, професор,
голова вченої ради
Державного закладу
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
(Полтава, Україна)

Караман О.Л.,

докт. пед. наук, професор,
ректор
Державного закладу
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
(Полтава, Україна)

Постановка проблеми. Специфічною сутністю сучасних війн, яскравим прикладом яких є війна РФ проти України, є не військове захоплення територій країни-жертви нападу, а поєднання збройного насилля та інформаційної агресії з метою знищення суб'єктності, ідентичності, цілісності країни як держави і нації. Тому проблема безпеки в сучасному науковому дискурсі є однією з провідних у різних галузях знань – філософії, соціології,

праві, політології, психології, педагогіці, соціальній педагогіці / соціальній роботі та ін.

Безпека як поняття є надзвичайно складним феноменом, багаторівневим і багатоаспектним конструктом, який охоплює глобальний, національний, індивідуальний рівні, включає різні аспекти безпеки на кожному рівні – політичний, військовий, інформаційний та ін. Проте, усі рівні і аспекти безпеки фокусуються на окремій людині,

яка як суб'єкт також є поєднанням різних ролей (вимірів), зокрема громадянина і особистості. Тому актуальним є з'ясування сутності поняття «безпека громадян» в умовах збройного насилля та інформаційної агресії РФ проти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Міждисциплінарний аналіз наукових праць сучасних вчених (І. Аблазов та Л. Гордієнко, В. Білий та В. Михальчук, І. Ващенко, О. Данильян та О. Дзьобань, С. Дроботов, Т. Загола, Б. Зелений, В. Курило, В. Кучер, С. Савченко, О. Караман, В. Ліпкан, Г. Мелеганич, О. Мітенко, О. Мотайло, Р. Мошинський, В. Найда, А. Собакарь, О. Нестерцова-Собакарь, Ю. Опалько, О. Сосін, В. Погорілко, Н. Стучинська, В. Тихий, Ю. Тодика, І. Слюсарчук, С. Сьомін, О. Шкурупій, Л. Юрженко, Н. Ярмиш та ін.) показав, що в Україні вже накопичено певний арсенал з безпекової проблематики, який містить теоретичне і практичне підґрунтя для забезпечення безпеки України як в умовах війни, так і повоєнного відновлення країни як повноправного члена світової спільноти (ЄС, НАТО та інших структур).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Авторське дослідження феномену безпеки як відкритої, складної системи, яка має вертикальну (глобальний, національний, індивідуальний рівні) і горизонтальну (політичний, економічний, екологічний, військовий, інформаційний та ін. складники); розкриття сутності безпеки на глобальному, національному, суспільному рівнях, рівні громадянського суспільства [3; 4] стало основою для подальшого наукового пошуку в межах логічного ланцюжка: глобальна безпека – національна безпека – безпека суспільства та громадянського суспільства – безпека громадян.

Отже, використовуючи дедуктивний метод руху від загального до окремого (одиночного, часткового), наступним кроком дослідження безпекової проблематики є з'ясування сутності поняття «безпека громадян» в умовах збройного насилля та інформаційної агресії РФ проти України, урахування довготривалість і специфічність війни РФ проти України, що поєднує, передусім такі складники, як збройне насилля та інформаційна агресія.

Тому **метою статті** стало розкриття сутності поняття безпеки громадян в умовах збройного насилля та інформаційної агресії РФ проти України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З метою наукової коректності щодо вживання термінів, першим кроком наукової розвідки стало з'ясування семантики ключового поняття – «громадянин», оскільки в безпековому нормативному полі (Конституція України [2], Закон України «Про національну безпеку України» [10], Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України [11] та ін.) вживаються декілька

термінів – людина, особа, громадянин, а у філософській, соціологічній і психолого-педагогічній літературі ще три терміни – індивід, особистість, індивідуальність.

Розглядаючи співвідношення понять «людина», «особа», «громадянин» О. Зайчук, М. Мацко, Н. Оніщенко, М. Пришак зазначають, що людина – це поняття, що включає два аспекти: природний і соціальний. З одного боку, людина – це біологічна категорія, що визначає належність живої істоти до людського роду за певними анатомічними особливостями та фізіологічними функціями. З іншого – це соціальна категорія, адже тільки в суспільстві вона змогла виділитися із тваринного світу, розвинувши такі специфічні ознаки, як мова, мислення, можливість створювати знаряддя праці, встановлювати соціальні зв'язки тощо. Отже, людина – це поєднання біологічної і соціальної сутності живої істоти [8] або ж біосоціальна істота, якій притаманні членороздільна мова, свідомість, вищі психічні функції (абстрактно-логічне мислення, логічна пам'ять тощо), яка здатна створювати знаряддя праці та використовувати їх в процесі суспільної праці [9].

На певному історичному етапі розвитку суспільства і взаємин між людиною і суспільством виникає категорія «особа», що характеризує людину, яка вже користується правами і виконує обов'язки, що задаються суспільством. Тобто людина стає особою на тому етапі розвитку суспільства, коли вона отримує відносну незалежність від природи та повну свободу дій.

З виникненням держави та владної сфери відносин соціальна категорія «особа» набирає політичного змісту і перетворюється у категорію «громадянин» [8].

За визначенням В. Піддячного громадянин – це особа, яка належить до постійного населення певної держави, має нормативно закріплений статус, користується захистом держави як у межах її території, так і поза нею. Громадянин має певні особливості, що надають можливість бути суб'єктам не лише економічних та соціальних, а й політичних відносин [7].

Отже, людина – це біосоціальна категорія, що визначає належність живої істоти до людського роду та людського суспільства; особа – це конкретна людина в суспільстві, носій прав і обов'язків (людина як суб'єкт); громадянин – фізична особа, яка перебуває в стійкому правовому зв'язку з конкретною державою [8].

Нас, як представників соціально-психолого-педагогічної галузі досліджень, категорія «громадянин» цікавить ще з трьох точок зору – індивід, особистість, індивідуальність.

Вище ми зазначали, що людина – це біосоціальна істота, тобто поєднання її біологічної і соціальної сутності. На позначення біологічної

сутності людини у психології існує термін «індивід» як носій загальних спадкових якостей біологічного виду – людина. Людина стає індивідом від народження і залишається ним протягом всього життя, незалежно від ступеня розвитку в сукупності фізіологічного, психічного, психологічного і соціального складників. Отже, індивід – це біологічна сутність людини [9].

Людина як індивід, народжуючись у певному суспільстві, починає з ним взаємодіяти і поступово в процесі соціального розвитку проявляти соціальну сутність і перетворюється на особистість. Отже, людина як особистість формується в процесі соціального розвитку (соціалізації особистості), що відбувається протягом життя в процесі взаємодії з різними соціальними чинниками й соціальними інститутами на макро-, мезо-, мікрорівнях (суспільство, регіон, громада, сім'я, референтні групи, інформаційний простір; заклади освіти, освіта, виховання тощо), але під впливом її біологічно властивих якостей як індивіда. Саме в процесі соціалізації та взаємодії біологічної і соціальної сутностей людини формується її особистість, яка набуває психологічних якостей і властивостей (ціннісні орієнтації, мотиви, установки, цілеспрямованість, працьовитість, відповідальність, чесність, рефлексивність тощо).

Отже, **особистість** – це психологічна категорія, складна соціально зумовлена динамічна єдність індивідуальних і психологічних якостей людини, що є основою і вектором її соціалізації протягом життя під впливом соціальних макро-, мезо-, мікрочинників.

Індивідуальність – це неповторна комбінація біологічних, соціальних, психологічних якостей і властивостей людини, яка відрізняє її від інших людей. Індивідуальні риси притаманні і тваринному світу. Але на відміну від тварин людина може сама творити свою яскраву індивідуальність завдяки наполегливій роботі над собою. Отже, стосовно людей індивідуальність – це прояв унікальності особистості в різних сферах життєдіяльності.

Представивши різні прояви існування людини як складного явища (людина, особа, громадянин, індивід, особистість, індивідуальність), вважаємо, що найбільш повно розкрити феномен «безпека громадян» можна тільки використовуючи системний підхід до поняття «громадянин» у сукупності всіх «ролей» як елементів системи.

Грунтуючись на діалектичній єдності таких філософських категорій, як одиничне, особливе і загальне, представимо безпеку громадян в умовах збройного насилля та інформаційної агресії РФ проти України як загальне поняття в сукупності одиничних і особливих проявів громадянина як людини, особи, індивіда, особистості, індивідуальності.

Почнемо з розгляду феномену безпеки щодо громадянина як людини, особи, індивіда, що мають біосоціальні сутнісні характеристики.

В. Тихий, досліджуючи етимологію і семантику слова «безпека», доводить, що воно складається з прийменника *bez* і основи іменника *река*, пов'язаного з дієсловом *ректі* (українське «пекти»). Прийменник «без» загальнослов'янського індоєвропейського походження і перекладається як «поза», «крім». Слово «пека» походить від слова «пек», яке запозичене з голландської мови – *рек* («смола»). Старослов'янське слово «пкъ» пов'язане з міфом про Пека – слов'янського бога пекла, а також війни, кривавих бійок, кровопролить та всілякої біди. Отже, слово «безпека» означає бути поза пеклом, біди, війни.

У сучасній українській мові значення слова «безпека» збігається з етимологічним і означає стан, коли кому-, чому-небудь ніхто і ніщо не загрожує.

Як і будь-яке явище слово «безпека» має антонім – «небезпека», що означає можливість якогось нещастя, лиха, катастрофи. Ці протилежності не існують одне без одного. Щодо людини (особи, індивіда), термін «безпека» означає стан захищеності від ризику зазнати шкоди – небезпеки.

Дослідник також наголошує на тому, що доведення безпеки до крайності, «абсолютної безпеки» призводить до небезпеки для людини – позбавлення її свободи і розвитку. Тому споконвічне прагнення людини до безпеки є постійною потребою, необхідною умовою її існування й розвитку.

Потреба в безпеці – це потреба в захищеності й потреба почувати себе у стані, за якого відсутня загроза для життя і здоров'я. Безпека – це умова задоволення інших потреб. Людина прагне до безпеки, намагається жити в безпеці, у стані, коли їй ніщо не загрожує, у світі, вільному від страху. Але в суспільстві існують небезпеки для людини: фізичні, біологічні, психологічні, екологічні, економічні, соціальні, технічні, політичні, інформаційні тощо.

Безпека людини – це об'єктивний стан і суб'єктивне відчуття фізичної, майнової, соціальної (матеріальної), психологічної і моральної захищеності людини, її прав і свобод. Людина перебуває в безпеці, коли вона, її права і свободи надійно захищені (забезпечені, гарантовані). Інакше кажучи, саме права і свободи людини та їх гарантії і забезпечують її безпеку. Адже права людини притаманні її природі, без них вона не може існувати як людська істота [13].

Продовжуючи розглядати сутність поняття безпеки громадянина як людини, зазначимо, що вона закріплена в основному законі – Конституції України, стаття 3 якої гласить: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною

цінністю... Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [2].

Серед основних прав і свобод людини як громадянина Конституція України гарантує право на життя (ст. 27), повагу до його гідності (ст. 28), свободу та особисту недоторканність (ст. 29), недоторканність житла (ст. 30), свободу пересування, вільний вибір місця проживання (ст. 33), свободу думки і слова (ст. 34), свободу світогляду і віросповідання (ст. 35), працю (ст. 43), житло (ст. 47), освіту (ст. 53) та ін.

Отже, держава повинна гарантувати безпеку кожній людині як громадянина у вигляді збереження її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності, захисту прав і свобод. Тому під **безпекою людини** будемо розуміти інтегрований виразник реалізації її прав і свобод та стан захищеності (гарантованості) від небезпек.

Проте, чи спроможна держава забезпечити безпеку людини в сукупності перерахованих вище складників в умовах збройного насилля та інформаційної агресії, яка триває в Україні протягом 10 років з боку сусідньої держави?

Пошук відповіді на це питання здійснює В. Кучер, який досліджує проблему безпеки громадян, дотримання прав людини в умовах інформаційної та військової агресії. Дослідник зазначає, що в умовах воєнного стану держава неспроможна в повній мірі гарантувати права людини, оскільки військова агресія російської федерації потребує від держави здійснювати непопулярні заходи, які обмежують окремі права громадян для забезпечення безпеки та ефективності оборонних дій. Вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень, зазначаються в указі Президента України про введення воєнного стану (ст. 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»).

Однак, за думкою В. Кучера, це не означає, що права і свободи громадян повинні повністю ігноруватися. Україна повинна вживати заходи для гарантування дотримання прав осіб. Для цього необхідно удосконалювати нормативно-правове регулювання захисту прав людей та приведення його у відповідність до вимог міжнародних стандартів [6].

На жаль, на практиці, в умовах збройного насилля та інформаційної агресії РФ проти України люди опинилися в ситуації абсолютної небезпеки і беззахисності. Сотні тисяч людей загинули, втратили здоров'я, житло, роботу, можливість вільного пересування по території України. Варварськими засобами і тортурами окупанти глумляться над

честю і гідністю людей на захоплених територіях, у полоні. На тимчасово окупованих територіях люди позбавлені свободи думки і слова, світогляду і віросповідання, за прояв яких вони можуть бути позбавлені волі та життя. Їм нав'язують злочинну і брехливу путінську пропаганду, примушують сповідувати московську імперську ідеологію, засвоювати спотворені наративи, забороняють здобувати українську освіту та ін. Недоторканність і безпека людей стали неможливими на всій території України і повністю зруйновані на тимчасово окупованих територіях і зоні активних бойових дій.

Україна як держава була не готова виконати свій конституційний обов'язок щодо забезпечення безпеки, прав і свобод людини. Вісім років збройного конфлікту на Сході України були втрачені через замовчування і ігнорування з боку держави нових загроз. Громадянське суспільство не було сформоване і не використовувало в повній мірі свій потенціал через локальний характер агресії. Цим і скористався ворог у 2022 році, розв'язуючи повномасштабну війну проти України.

Проте, можемо констатувати, що після повномасштабного вторгнення українська держава почала стрімко проявляти суб'єктність у побудові захисних механізмів та розбудові нормативно-правової бази щодо відновлення і ліквідації жахливих наслідків війни, притягнення країни-агресорки до юридичної відповідальності, відшкодування моральної та матеріальної шкоди як державі, так і потерпілим особам. Більш активними стали самі громадяни, які постраждали від російської агресії. Зростає роль громадянського суспільства у відновленні прав і свобод людей в Україні. Україна поступово інтегрується в міжнародне правове поле щодо захисту безпеки, прав і свобод людей, наближаючись до членства в ЄС та НАТО.

За думкою С. Сьоміна, запровадження в Україні європейських підходів щодо забезпечення безпеки громадян потребуватиме докорінної зміни самої сутності нашої державної політики у цій сфері. Наріжним каменем діяльності держави повинно стати забезпечення належного захисту громадян і суспільства в цілому від загроз їхньому благополуччю та процвітанню, створення належних умов задля нормальної життєдіяльності та впевненості у завтрашньому дні. Заходи із забезпечення громадської безпеки повинні мати, насамперед, упереджувальний характер з метою недопущення протиправних дій, соціальних збурень та катастроф від загроз різного характеру [12].

Другий аспект нашого дослідження пов'язаний із з'ясуванням поняття безпеки громадянина як особистості та індивідуальності.

Якщо співвідносити поняття «людина» і «особистість», то особистість – це найвищий ступінь соціального і духовного розвитку людини, яка здатна освоювати і перетворювати світ. Формула

«кожна особистість – людина, але не кожна людина є особистістю» яскраво демонструє семантичну відмінність цих понять. Найвищий прояв особистості – це індивідуальність, що виражає неповторність і унікальність людини порівняно з іншими завдяки специфічному набору успадкованих (індивідуальних) і набутих (психологічних) якостей у процесі соціалізації.

Отже, **особистість** – це складна соціально зумовлена динамічна єдність індивідуальних і психологічних якостей людини, що є основою і вектором її соціалізації (успішної / неуспішної) протягом життя під впливом соціальних мега-, макро-, мезо-, мікрочинників.

Тобто, будь-яка людина володіє певним набором індивідуальних (психофізіологічних) і психологічних якостей, які при взаємодії з певними соціальними чинниками, у тому числі і загрозами, можуть проявлятися в різних станах та поведінці.

До **індивідуальних якостей** відносимо **психічні** та **фізіологічні** особливості особистості, зокрема, комплекс психічних процесів (відчуття, сприймання, уявлення, пам'ять, мислення, уява, увага, воля), *станів* (емоційні – настрої, афекти, тривога; вольові – рішучість, розгубленість; пізнавальні – зосередженість, замисленість тощо) і *властивостей* (темперамент, характер, здібності) особистості [4; 5].

До **психологічних якостей**, що характеризують людину як особистість, відносимо *спрямованість особистості* (система цінностей, орієнтацій, установок, потреби, мотиви, світогляд, переконання), *морально-вольові якості* (морально-етичні та правові норми, совість, гуманність, ставлення до навколишнього світу, до власних дій, здатність до рефлексії, емпатії тощо), *комунікативні якості* (соціальний статус, здатність до ефективної соціальної взаємодії тощо), *досвід* (знання, уміння, навички) та ін.

Беручи за основу таке узагальнене уявлення про особистість, можемо спрогнозувати зміст поняття «безпека особистості». Услід за американським ученим А. Маслоу основоположною характеристикою особистості вважаємо прагнення до самоактуалізації, самореалізації, самовираження, максимального використання внутрішніх потенціалів, визнання в суспільстві. Це прагнення ґрунтується на взаємовпливові особистості і суспільства, коли, удосконалюючись, особистість робить внесок у розвиток матеріальної і духовної культури суспільства, і таким чином, відбувається суспільний прогрес. Суспільство може процвітати, якщо воно створює умови для розвитку високорозвинених особистостей. Отже, людина як особистість відчуває себе в безпеці, якщо в суспільстві створені умови для реалізації потреб найвищого рівня – в розвитку і самореалізації, коли вона відчуває стан впевненості в собі, внутрішньої

і зовнішньої гармонії, задоволеності від можливості реалізації цілей, потреб, впевненості в майбутньому. Це збалансованість усіх індивідуальних і психологічних якостей особистості, яка гарантує успішний взаєморозвиток особистості й соціуму, матеріальний і духовний прогрес суспільства.

Тому під **безпекою особистості** будемо розуміти стан задоволеності особистості від можливості реалізації потреб різного рівня, внутрішньої і зовнішньої гармонії, впевненості в майбутньому.

Аналогічну думку висловлює і Б. Зелений, який, аналізуючи зміст терміну «безпека особистості», доходить до висновку, що це стан захищеності (почуття перебування в безпеці, відсутність тривоги, упевненість, стабільність) життєво важливих інтересів людини у всіх сферах життєдіяльності, що виступає необхідною умовою її розвитку [1].

Що ж відбувається з людьми як особистостями в умовах війни під впливом військової та інформаційної агресії?

Аналіз і самоаналіз поведінки людей у зоні конфлікту, починаючи з 2014 року, коли вони опиняються в ситуації загрози життя і позбавляються можливості задоволення всіх потреб, зокрема фундаментальної у безпеці і найвищої в самоактуалізації, дозволили нам узагальнити трансформації індивідуальних і психологічних характеристик, що складають структуру особистості:

на індивідуальному рівні: чергування стабільних і критичних *станів* різних фізіологічних систем, передусім нервової (роздратованість, капризи, бунт, конфліктність, негативізм, придушені настрої, афекти, тривога, розгубленість та ін.); *психічних процесів* (блокування мисленнєвих процесів, неусвідомлене сприймання спотвореної інформації, помилкові, хибні уявлення і переконання; некритичне мислення тощо), *психічних властивостей* (загострення певних рис темпераменту; акцентуації характеру; викривлені світогляд, знання, переконання) тощо;

на психологічному рівні: відхилення на всіх структурних рівнях особистості: *спрямованості* (утрата сенсу життя та попередніх досягнень, образу майбутнього, спотворення життєвих цінностей тощо); *морально-вольовій* (хибні, ірраціональні уявлення про норми моралі та права, нераціональна оцінка ситуації, неспроможність самостійного прийняття та виконання рішення, агресивність, жорстокість, психічна нестійкість, афективна збудливість; відчуття незахищеності, побоювання відторгнення (ідентифікації ворогом), злість та пошук «зовнішнього ворога», стан жертви, низька самооцінка, почуття провини тощо); *комунікативній* (*міжособистісній*) (утрата сімейних зв'язків, зв'язків з друзями та родичами на ґрунті ідеологічних розбіжностей та переміщення, реакція емансипації (прагнення але неможливість звільнитися від встановлених ворогом правил, законів,

звичаїв); неможливість аргументовано доводити свою думку через загрозу життя, досягати взаєморозуміння, конструктивно вирішувати конфлікти, просити на допомогу, протистояти тиску та маніпуляціям тощо); *досвіду* (блокування інтелектуальних здібностей, когнітивний дисонанс, утрата сенсу здобутих знань і досвіду, зацікавленості в діяльності та ін.).

Отже, в умовах збройного насилля та інформаційної агресії повністю руйнуються всі безпекові засади існування громадянина як особистості. І щоб відновити себе як особистість, громадянин повинен переміститися з тимчасово окупованої території (зони активних бойових дій) на вільну територію, де не має придушення її внутрішніх потенціалів і досягнень, де можна будувати життєву траєкторію і конструювати образ майбутнього. Тут на перший план висувається здатність самої людини до відновлення, реінтеграції та подальшої успішної соціалізації і розвитку. З іншого боку, це неможливо і без створення сприятливих соціальних умов для розвитку особистості державою і суспільством. Особистість може існувати і розвиватися тільки і розвивальному середовищі. А створення розвивального середовища можливе лише при активному засвоєнні людиною соціуму, коли розвиток отримує і особистість, і суспільство. На жаль, в умовах збройного насилля та інформаційної агресії не всі громадяни здані відновити свій особистісний потенціал. За нашими спостереженнями, зовнішні обставини або зовнішні чинники впливають на успішний процес соціалізації і розвитку в умовах війни тією мірою, наскільки їм дозволяє впливати внутрішній чинник – індивідуальні якості людини і ступінь її розвитку.

Людина з низьким ступенем розвитку особистості на всіх рівнях (спрямованість, морально-вольові та міжособистісні якості, досвід), зокрема низьким рівнем розвитку ціннісних орієнтацій і установок, психологічної стійкості, гнучкості, рефлексії та саморегуляції та високим ступенем розвиненості екстернальності (схильності людини зумовлювати те, що відбувається з нею, виключно дією зовнішніх обставин) може стати жертвою агресії і не вийти з цього стану. Нею можна управляти і маніпулювати аж до скоєння злочинів в ім'я штучно створеної ідеї, що і робить ворог з частиною населення України.

У людини ж з високим рівнем розвитку особистості, зокрема цінностей і установок, включаються механізми психологічного захисту від негативного впливу агресивних дій ворога, що забезпечують безпеку особистості та подальшу її успішну соціалізацію в новому соціальному середовищі [5, с. 129–151].

Отже, **безпека громадян** як інтегроване поняття, що умовно проявляється в безпеці кожного громадянина як людини і особистості,

означає стан їх задоволеності від можливості реалізації потреб різного рівня, конституційних прав і свобод.

Висновки і перспективи дослідження. Резюмуючи викладений вище матеріал, спрямований на виконання мети статті, що полягала в розкритті сутності поняття безпеки громадян в умовах збройного насилля та інформаційної агресії РФ проти України, зазначимо таке.

Безпека громадян у межах нашого дослідження – це складне інтегративне поняття, що включає в себе різні аспекти безпеки в контексті багатомірного існування окремого громадянина як людини (особи) та особистості (індивідуальності).

Досліджуючи співвідношення різних «ролей» громадянина як людини, особи, індивіда, особистості, індивідуальності, було встановлено їх змістовну специфіку: людина – це біосоціальна категорія, що визначає належність живої істоти до людського роду та людського суспільства; особа – це конкретна людина в суспільстві, носій і суб'єкт прав і обов'язків; громадянин – це людина як фізична особа, яка перебуває в стійкому правовому зв'язку з конкретною державою. Особистість – це психологічна категорія, соціально зумовлена динамічна єдність індивідуальних і психологічних якостей людини, що є основою і вектором її соціалізації (успішної / неуспішної) протягом життя під впливом соціальних мега-, макро-, мезо-, мікрочинників; індивідуальність – найвищий прояв особистості, що виражає неповторність і унікальність людини порівняно з іншими завдяки специфічному набору успадкованих (індивідуальних) і набутих (психологічних) якостей у процесі соціалізації.

З'ясовано, що безпека людини – це стан фізичної, майнової, соціальної (матеріальної) захищеності (гарантованості) від небезпек, інтегрований виразник реалізації її прав і свобод.

Безпека особистості – стан задоволеності людини від можливості реалізації потреб різного рівня (від базових фізіологічних і безпеки до найвищих в самоактуалізації і самореалізації) на основі внутрішньої і зовнішньої гармонії та впевненості в майбутньому, що забезпечує успішний взаєморозвиток особистості й соціуму та прогрес суспільства.

Безпека громадян як інтегроване поняття означає стан задоволеності людини від можливості реалізації потреб різного рівня, конституційних прав і свобод.

Доведено, що в умовах збройного насилля та інформаційної агресії РФ проти України держава не змогла виконати свій конституційний обов'язок щодо забезпечення реалізації потреб різного рівня, прав і свобод громадян. Це стало поштовхом для запровадження в Україні європейських підходів щодо забезпечення безпеки громадян та

створення умов для їх успішного розвитку і само-реалізації як в умовах війни, так і повоєнного від-новлення країни у прогресивній світовій спільноті.

Подальшому дослідженню порушеної про-блеми будуть підлягати механізми забезпечення безпеки громадян в умовах війни РФ проти Укра-їни та повоєнного розвитку.

Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Національ-ного фонду досліджень України за проєктом 2021.01/0021 «Формування критичного мислення громадян як чинник безпеки в умовах збройного насилля та інформаційної агресії на Сході України».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зелений Б. Р. Безпека особистості в умо-вах глобалізації. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14850/1/56.pdf>
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Курило В. С., Караман О. Л. Національна без-пека як суспільний феномен: сутність і структура. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Випуск 70. Том 1. С. 164–168. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/70.1.35>
4. Курило В. С., Караман О. Л. Поняття безпеки в глобальному, національному та індивідуальному вимірах. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 64. Том 1. 2023. С. 166–172. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/64.1.33>
5. Курило В. С., Савченко С. В., Кара-ман О. Л. Соціалізація особистості в умовах гібрид-ної війни на сході України: монографія. К.: Талком, 2018. 240 с. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2949>
6. Кучер В. О. Права людини та інформаційна безпека в умовах військової агресії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2024. Випуск 81: частина 1. С. 125–130. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.19>
7. Піддячий В. М. Громадянин <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/718195/>
8. Правова характеристика понять «людина», «особа», «громадянин». Громадянство України. URL: <https://naurok.com.ua/pravova-harakteristika-ponyat-lyudina-osoba-gromadyanin-247315.html>
9. Правова характеристика понять «людина», «особа», «громадянин». Громадянство України / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. Київ. Юрінком Інтер. 2006. https://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part2/401.htm
10. Пришак М. Д., Мацко М. А. Психоло-гія : навч. посіб. Ч. 1. https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/3prishak_psihologiya_ch1/1211.html
11. Про національну безпеку України: Закон Укра-їни від 21 червня 2018 р. № 2469-VII. *Відомості Вер-ховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
12. Про Стратегію національної безпеки Укра-їни. Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#Text>
13. Сьомін С. В. Концептуальні підходи щодо забезпечення громадської безпеки: іноземний досвід, висновки для України. https://www.niss.gov.ua/sites/default/files/2018-08/1_Siomin-8f832.pdf
14. Тихий В. П. Безпека людини: поняття, пра-вові забезпечення, значення, види. *Вісник Наці-ональної академії правових наук України*. 2016. № 2 (85). С. 31–46. http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-31-46.pdf